

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 29. 04. 2020)

„Tato kniha je tedy pokusem ukázat, že pravý text a cesta k němu je mnohem zajímavější než nakladatelské napodobeniny vydávající se za originál“, čteme v Prologu (s. 8) monografie **Michaela Špirita *Textologie dnes***. Vyšla s podtitulem ***Příručka pro začínající editory*** jako 12. svazek *Edice Varianty*, řízené Jiřím Flaišmanem a Michalem Kosákem (ÚČL AV ČR, 2019). Do pojednání o ediční práci, resp. vydavatelské praxi – tedy o „cestě, kterou se literární text dostává na veřejnost“ – přitom autor promyšleně a ústrojně začlenil i vybrané (méně i více upravené) pasáže ze svých dříve zveřejněných statí. Příznačně přesně je identifikuje v Poznámce: v soupisu jeho prací o textové kritice jde o jedenadvacet z třiaosmdesáti evidovaných a anotovaných textů (navazující soupis autorových edic čítá šedesát sedm a seznam zpracovaných bibliografií sedmnáct položek).

Kniha sleduje proměny textovékritických přístupů a diferenciaci editologické praxe zvláště od roku 1989 až po současnost. Osvětluje svébytnou odbornou činnost – stratifikovaný technologický proces přípravy textu k vydání, ale i některé vnější dobové (nakladatelské) okolnosti, které toto úsilí provázely a provázejí, umožňují i komplikují. Postupně, v několika vzájemně se prostupujících a doplňujících liniích, které lze dobře sledovat, pojednává o typech, patrech a problémech komplexu ediční práce (koncepční rozvaha týkající se obsahu, rozvržení a funkce edičního celku a jeho svazků, vyváženost a zdůvodnitelnost kritérií, varianty textu, volba výchozího znění, úpravy textu, nároky řádu, úplnosti, spolehlivosti i definitivnosti, různocnění, účelnost aparátu a vysvětlivek, věcnost popisu a vrstevnatá přesnost vydavatelského komentáře, literárněhistorická erudice i mravní integrita editora-interpretů, nakladatelská ledabylost atd.), přičemž se materiálově věnuje publikačním projektům, zejména souborným vydáním různé povahy, historie, funkce a úspěšnosti (zejména Česká knižnice, spisy Karla Poláčka, Bohumila Hrabala, F. X. Šaldy, Petra Rezka, T. G. Masaryka, Jiřího Němce, třisvazkové *Básně Vítězslava Nezvala*, publikační strategie Milana Kundery); navracející se tematickou linií jsou přitom Spisy Josefa Škvoreckého, postupně nasvěcované z různých úhlů a srovnávacích plošin, z nichž je možné demonstrovat řadu fenoménů i možností vydavatelské činnosti.

Textologické rozvahy, návrhy a závěry těží z pevné půdy konkrétní i z autorovy vydatné praktické zkušenosti. Promyšlené řešení s ohledem na specifickou povahu materiálu a účel té které předmětné edice je principiálně spjata s imperativy literárněhistorické profesionality (kterou je ostatně dnes bezpochyby třeba stále zřetelněji připomínat). „Kvalita každé edice tkví nejen v literárněhistorické erudici pořadatelově, ale také v jeho schopnosti myslet na budoucí čtenáře rovněž jako na uživatele, kteří

v publikované knize nejen čtou, ale i hledají, srovnávají nebo ověřují“ (s. 98). V čem spočívají nároky „standardně odvedené práce“ autor charakterizuje logicky a důsledně, jak je to ostatně typické i pro ediční zprávy, poznámky a komentáře z jeho dílny. Příkladem jsou pasáže skládající terasovitě definici žánru edičního komentáře, mj.: „Je stejně ‚volným‘ (nebo viděno optikou z druhé strany: ‚striktním‘) druhem pojednání jako studie, recenze, přehledový článek apod. Má svá specifika, tak jako je mají jmenované žánry, ale ani jedním z nich není ‚věcnost‘, neboť ta je inherentní všem odborným stylům. Domnívám se, že za vzývanou ‚věcností‘ se zde skrývá volání po tzv. nehodnotícím přístupu. Je v tom dvojí úskalí: (a) hodnotíme totiž vždycky, už jen tím, jaká fakta registrujeme (neboť nikdy nelze registrovat všechna), přímé vyslovení soudu je jen jedna z mnoha faset hodnocení, (b) podstata edičního komentáře netkví v evidenci literárněhistorických a textologických skutečností, nýbrž v jejich výběru a uspořádání vzhledem k vydávanému textu a charakteru edice“ (s. 111–112). „Komentář tedy pojednává o tom, kdy a jak editovaný text dosud vycházel, co z toho veřejnosti zatím není známo, s jakými problémy při volbě výchozího znění se editor musel vyrovnávat, o co všechno se přitom mohl opírat, proč a do jaké míry do vydávaného textu zasahoval, a tak dále“ (s. 201). „Hranice mezi výkladem určitých vnitřních souvislostí textu, za něž komentář v užším smyslu považujeme, a uvedením, objasněním, lokalizováním historických, zeměpisných nebo jazykových údajů není (nemůže být) pevně dána, a její vytýčení je právě strukturním, kompozičním a stylistickým úkolem editora. Tento úkol je (měl by být) s každým novým vydavatelským zadáním vyjasňován vždy znovu, od začátku“ (s. 202). „Literárněhistorický komentář v kritické edici uměleckého nebo diskursivního díla je vedle portrétních, srovnávacích, analytických nebo přehledových studií jinou, méně nápadnou, ale nikoli méně produktivní možností, jak na základě důkladně vypracovaných fragmentů vytvářet plastický obraz určitého jevu a zpřítomňovat významy v příslušných kontextech. / Panoramatický pohled nemusejí skýtat jen výpravné gobelíny, ale mohou ho prostředkovat i mozaiky, skládačky nebo bludiště sestávající z důmyslně instalovaných zrcadel“ (s. 207).

Michael Špirit polemicky reflektuje mj. některé neblahé tendence k ustavení arbitrárního společenskovědního (a potažmo politického) výkladu naší nejnovější minulosti. Jako literární historik a kritik zaznamenává jevy znepokojujivé a škodlivé, vytrácející se fundamentální a rozlišující kritéria; jeho postoj je přitom zřetelně hodnotící a argumentující. „V ideálním světě bychom mohli počítat s tím, že špatně nebo sporně odváděné práci lze čelit ozdravující rolí literární kritiky a profesní i osobní zodpovědností vydavatele a nakladatele. V dnešním Česku se však sousloví ‚literární kritika‘ vytrácí nejen z praktického života, ale už i z obecné slovní zásoby, a starost o správně nebo aspoň důstojně vykonávané řemeslo není tím, co by většinu zúčastněných nějak trápilo. Posuzování hodnot, opírající se o znalost předmětné věci a povědomí o předpokladech recenzentského povolání, z našich médií během devadesátých let 20. století vymizelo, postupně je vytlačili přispěvatelé s ‚názorem‘ a ladem ležící pole obsadili v poslední době takřčením influenceři ‚na sociálních sítích‘. Připočteme-li k tomu neexistenci obecné knižní distribuce (tj. logistického zařízení, které by nebylo spjato s nějakým nakladatelstvím) a kulturu většiny našich

nakladatelství, v nichž kvůli jinému druhu zboží je složité nějaké knihy vůbec najít, nepochybujeme, že bude ještě hůř“ (s. 12-13).

Ve zkoumaném prostoru je čtenář veden od úvodních otázek k závěrečným odpovědím – celek knihy vlastně rámuje kapitoly *Textologie dnes?* a *Textologie dnes*. Přes zmíněné peripetie a vytčené nesnáze, přes setrvalou netečnost většiny tzv. nakladatelského provozu, může autor v závěru konstatovat, že „česká textová kritika nikdy nebyla rozvinuta tak jako dnes. Má po ruce spolehlivě vydané a komentované normativní texty oboru s aktuálním odstiňujícím korektivem, rozvinutím a kontextualizací. Má knižní řadu věnovanou domácí i zahraniční teorii svého oboru. Disponuje edicí, která spojuje elektronické a tištěné médium, i knižní řadou, v níž je editorům umožněno realizovat nadčasové vydavatelské projekty, jež nejsou podmíněny prodejní úspěšností. A především se v posledním čtvrtstoletí kříží, vrství a vzájemně ovlivňuje značné množství argumentovaných vydavatelských přístupů“ (s. 219). Nutno dodat, že k zmíněnému rozvoji – vedle zásluh Jiřího Flaišmana a Michala Kosáka, které jmenuje – přispěl rozhodujícím a inspirativním způsobem právě autor přítomné monografie.

Ediční práce – i ta jakostní a zevrubná, o níž je tu řeč – bývá často bohužel podceňována (skromněji „bodována“) jako nedostatečně vědecká, zdánlivě „přízemní“. Pozoruhodně paradoxní je, že na jedné straně bují „názor, že editorské řemeslo může dělat každý, kdo umí číst a psát“ (s. 186), a na druhé straně registrujeme opakované výtky opulentnosti až „přemrštěnosti“ vůči důkladněji a náročněji vybaveným edicím (připomíná to scénu z Formanova-Schafferova Amadea, v níž zaznívá císařovo: „dobrý výkon“, ale „příliš mnoho not...mnoho not“).

Špiritova demonstrace textologicko-edičního řemesla je napsána jasně a svižně – dobře se čte. Je vystavěna přehledně a poskytuje – stejně jako další svazky unikátní *Edice Varianty* – instruktivní orientaci nejen „začínajícím editorům“. Jde o specifický průhled do příkladného pojetí literárněhistorické práce vůbec, založeného na schopnosti pozorného čtení a hodnocení s jasnými estetickými i světonázorovými měřítky a postuláty, umožňujícího tudíž logický a nepředpojatý výklad, který postihuje širší škálu významotvorných možností tematizovaných jevů a textů v proměňujících se společenských a kulturních souvislostech.

Michael Špirit: *Textologie dnes. (Příručka pro začínající editory)*. Praha: ÚČL AV ČR (*Edice Varianty*, sv. 12), 2019, 272 s.

www.ipsl.cz